

GLIMT FRA MINE ÅR PÅ VAKSDAL

Frances B. Erstad

Bosatt i Oslo, men født i Bergen 1922. Har bodd på Østlandet fra 1926, på Vaksdal i 1947 og fra 1951 til 1971. Sitatene er fra min brevveksling med mine foreldre i Oslo. Mor tok vare på mine brev, 38 i løpet av 1947.

Jeg oppdager Vaksdal

Vaksdal var et ukjent sted for meg inntil jeg i 1943 møtte kjemistudenten Johannes Erstad, som var født og oppvokst der. Vi forlovet oss høsten 1944, og fredssommeren 1945 besøkte jeg hjemstedet hans for første gang. På Vestlandet hadde jeg ikke vært siden 1935, som 12-13 åring.

Første etappe av reisen til Vaksdal gikk med godstog i en kuvogn. Etter fem års tysk okkupasjon (1940-45) var vognmateriellet til N.S.B. temmelig nedslitt og mangelfullt. Vi måtte ta til takke med det som bød seg. En fin kveld i begynnelsen av juli knirket toget seg ut fra Loenga i Oslo. Vi delte vogna med flere andre, og rigget oss til med koffertene våre som best vi kunne. Neste dags formiddag kunne vi omsider gå av på Ål stasjon ! Da frisket det virkelig opp med litt niste og en god rast ved Hallingdalselva. Først 3-4 timer senere kom vi oss videre til neste stasjon, Hol, hvor vi skulle i bryllup til en søster av min forlovede. Samtidig møtte jeg den store familien hans for første gang.

To dager etter gikk ferden endelig videre til Vaksdal, denne gang i kupévogn.

Mitt første møte med Vaksdal var temmelig nedslående. Da toget gled inn på stasjonen nærmere midnatt, lå skodden tett og lavt. Sikten var elendig. Huff, for et sted !

Men morgendagen kom med strålende sol og åpenbarte det vakreste landskap, med fjord og fjell. Kontrasten til skoddeheimen kvelden før var forbløffende, som et under ! Det gjorde mektig inntrykk på meg, og feiet fullstendig bort den første skuffelsen.

Feriedagene tok slutt og jeg reiste hjem til Oslo. Men sommeren etter var jeg tilbake to ganger i bryllup. Det ene var et 2-3 dagers i Samnanger med kjøgemester og spillemann. Andre dagen fikk vi en god og feit rømmegraut, som overraskende for meg var laget på semulegryn og ikke hvetemel. Men slik var altså skikken på de kanter, og jeg kom selv til å lage rømmegraut på samme viset. I desember dette året, 1946,

Vaksdal ikring 1959.

Utlånt av Frances B. Erstad

giftet min forlovede og jeg oss i Oslo. Få dager etterpå bar det over fjellet til Vaksdal. Min mann var blitt midlertidig ansatt ved Vaksdal Mølles laboratorium.

Vi ble der et år, for meg et lære- og opplevelsesår. Meget var nytt og anderledes. Brevene østover til mine foreldre ble lange og detaljerte. Å telefonere riks var dyrt, så det ble bare i spesielle høve vi tok en samtale på 1-2 perioder à 3 min. I de dager var det forresten sveivetelefon og manuelt betjent sentralbord i soknehuset (revet i 80-åra.)

Etterkrigsåret 1947

Selvsagt var det en stor forandring å komme fra Oslo til Vaksdal, og dessuten som nygift. Særlig i en tid som var preget av etterkrigsproblemer. Det var fremdeles rasjonering på mange varer, og tidvis mangel på enda flere varer på Vaksdal.

Enkelte andre forhold, som ovnsfyring og klesvask med vaskebrett og bryggepanne, var ganske nye for meg.

Vanskelig med husvære var det også. Et kammers hos slektninger gjorde nytten de første ukene. Og mølla hadde bad for allmennheten. Brev 27/12-1946: "Her kan det bades en gang i uka, fredag for kvinner og lørdag for menn. Møllas folk med familier går gratis." En både gammel og god ordning. Få hadde bad hjemme.

Etter krigen var det husmangel overalt, og det ble opprettet kommunale rekvireringsnemnder. Deres oppgave var å registrere ledige leiligheter og rom. Så ble husløse tildelt husvære etter søknad og behov. Slik fikk da min mann og jeg et stort rom med flott utsikt, og med et hyggelig vertskap. Vi fikk også disponere et kjøkken mot å ha herredsagronomen i naborommet i kosten. Det var en grei og liketil kar, men han var borte i helgene og ellers ofte på farten i embeds medfør.

Jeg hadde tidligere bodd på landet noen år i oppveksten og var glad for å komme tilbake til landlige forhold igjen. Med bakgrunnen ellers i et romslig borgerlig miljø i Oslo, syntes jeg egentlig det var litt spennende å komme til dette industristedet som dengang hadde Norges, kanskje Skandinavias, største mølmølle. Likevel lå Vaksdal der som en fredelig og bortgjemt idyll uten veiforbindelse med omverdenen. Det fantes koselige bygdeveier noen få kilometer i hver retning og oppover dalene innenfor. Bare 3 biler "forstyrret" idyllen. Men helt avstengt var det nå ikke da. Jernbanen smøg seg diskret langs fjorden, som hadde vært hovedferdselsåre i eldre tid. Her videt den seg ut og gav stedet stor åpenhet.

Etterhvert kom jeg til å trives svært så godt på Vaksdal og lengtet slett ikke tilbake til Oslo. Men av stor betydning for trivselen var nok min greie og hjelpsomme svigerfamilie. Min mann var en av elleve søsken, hvorav de fleste bodde på Vaksdal, også hans foreldre.

Alle kjente alle, mer eller mindre, på Vaksdal. Du-formen, som ble brukt der, med noen unntaksvariasjoner, var ikke vanlig i byene dengang. Men jeg syntes den var grei, og dialekten trivelig.

Det var fremdeles rasjonering på mange varer. På Vaksdal var det dessuten tidvis mangel på enda flere varer, til og med poteter, spekesild og løk. For ikke å snakke om kjøtt! I de fleste av brevene mine blir det noe matprat. Juli 1947: "Ellers er her spedt med middagsmat. Finnes ikke annet kjøtt enn hvalpølser. En sjelden gang hakkekjøtt. Men kun om lørdagen, og da er butikken full!"

Men i oktober var "redningen" nær: "For nå begynner de å ta sauene hjem frå fjellet. Imorges ble vi vekket av en kjempeskare med sauer, som breket og bjellet. De skulle med båten utover til øyene og andre steder. Og flere kommer nok." Iblant ba jeg min familie i Oslo ta med seg eller sende de forskjelligste saker. F.eks. stearinlys, gulerotter, epler, medisterpølser, kakao og olje (til majones) på fettmerker.

Men litt greide da vi å skaffe dem også, om ikke helt enkelt, som laks, sauekjøtt og egg, lefser og vannkringler. Og det gode **Eidslandssmøret** en sjelden gang. Vinteren det året var svært kald. Det frøs til i kloakken og vannledningen. Hos naboen nede i bakken rant det såvidt fra springen, så vi kunne hente vann derfra til vi fikk vårt tilbake etter 2-3 uker (eller var det noe lengre ?) Strømrasjonering ble det også en tid.

Et kinobesøk i det gamle, uskjønne ungdomshuset **Samhold** gav ikke mersmak.

27/12-1946: "Filmen var dårlig og ble dessuten oppstykket i minst 5 avdelinger ! Og lyden var reddsom. -- Og tenke seg til, det er igrunnen den eneste fornøyelsen folk har her. Heldigvis er det noe som heter radio ! -- Forresten, her er en musikkforening, et blåseorkester. Meget godt. De spilte juledagsmorgen, julesalmer, flere steder over hele Vaksdal fra kl.6. Det var koselig og stemningsfullt."

Jeg tok kanskje litt feil når det gjaldt folks fornøyer. Men teater og konserter i byen var det bare mulig å nå med overnatting. Til Bergen brukte lokaltoget med det kullfyrte lokomotivet ca. 2 timer. Med over 30 tunneller, små og store, ble togturen til byen en ganske skitten "fornøyelse."

Meningen var å bygge nytt forsamlingshus så snart som råd var. Men Samhold måtte gjøre nytte for seg enda i mange år framover, trass i litt primitive forhold. Der var det film, foredrag, møter av ymse slag, fester og dans, bryllups- og jubileumsfeiringer, underholdning for barn 1. og 17. mai, med mer.

Været ble det snakket mye om på Vaksdal. Mange kjente tegnene på hvordan det ville arte seg hvis, såfremt osv. Det var mye regn og iblant ufysiske uvær. På det verste ristet huset, og gardinene blafret innenfor de enkle vinduene. Men så eventyrlig vakkert det kunne være når himmelen var klar og månen lyste over snøkleddede fjell, eller sola gyllet dem i morgendemringen ! Og når det "livna i lundar og lauvdest i lid", da var det "fagre stunder" på Vaksdal. Jeg husker ikke minst de skjønne, yre og spretne lamungene på bøen til Jamnebonden utenfor kjøkkenvinduet vårt (et av Vaksdals nedlagte gårdsbruk, ekspropriert til boligfelt.) Og fossen var et storslått skue, der den uhemmet flommet svær og buldrende over demningen, nesten rett nedenfor oss.

I jula 1947 var alle min manns søsken samlet på Vaksdal. En bror kom helt fra Canada, der han drev med skjerping.

11/11-1947 skrev jeg: "Det blir nok til at vi flytter til Oslo --. Men jeg kan ikke si annet enn at jeg kvier meg litt også, for jeg har likt meg så godt her. Og den fine naturen og vakre utsikten kommer jeg nok til å savne i den trange byen med sin overflod av mennesker. Men det er så mange andre fordeler ved Oslo."

I januar 1948 forlot vi imidlertid Vaksdal, jeg med blandede følelser. At vi tre år senere skulle komme tilbake for å bo der i 20 år, var dengang ikke med i planene mine.

Bestyrerboligen i Parken.

Utlånt av Frances B. Erstad

Bestyrerboligen i Parken

Første januar 1951 begynte min mann i ny stilling som laboratoriesjef ved Vaksdal Mølle. Men etter kort tid kom han istedenfor til å fungere som møllebestyrer, og senhøstes ble han fast ansatt som det.

Den nye stillingen førte til at vi, nå med to barn, i desember flyttet inn i møllas bestyrerbolig. Den var en stor og herskkelig villa, som lå flott plassert for seg selv i "Parken", litt bortenfor mølla.

Rasmus Meyer (1858-1916), sønn av Vaksdal Møllens grunnlegger, var opphavsmann til Parken, som i sin tid ble anlagt til nytte og glede for arbeiderene ved mølla. Den skal ha vært svært vakker, med en masse roser, blant annet. Etter å ha vært avstengt noen år, ble den nå åpen igjen for gjennomgang, og restaurert etterhvert. Bestyrerboligen var bygget omkring 1908-09, og her hadde de fleste møllebestyrerne bodd. Flere av dem var danske. Johannes Erstad ble den første bestyreren fra selve Vaksdal.

De fire store rommene i første etasje, samt det store kjøkkenet og den rommelige hallen var pusset opp til vi flyttet inn. Annen etasje ble tatt etterhvert. Der var det fem rom, hvorav tre var forbeholdt Vaksdal Mølle.

Det største ble kalt **Gerd Meyersalen** etter grunnleggeren av Vaksdal Mølle som levde 1817-97. Tidligere ble det brukt til styremøter og liknende. Det var møblert med et gedigent eiketrebord og tilsvarende skintrukne stoler. Dessuten var der en tung sofagruppe, også i skinn og eik. Møllas to andre rom var utstyrt med fine, gamle soverommøbler. Tapetene var i mørkegrønt og mørkerødt. Disse rommene var nok nødvendige for mølla engang, men kom også til nytte mens vi bodde der.

Å bo i et så stort hus var noe nytt for oss. Brev 17/12-1951: "Men en må venne seg til å bo i hus med så store rom og avstander. En må likesom lære å innrette seg på en annen måte."

Fra bestyrerboligen var det den nydeligste utsikt mot fjorden, som parkområdet grenset til, mot Stavenesli, Olsnes og Ulvsnesøy og fjellene, som kranset det hele. Herfra hadde vi også "orkesterplass" til det fine synet av kornskipene, som langsomt, i en stor bue, kom sigende inn mot mølla for å avgi sin gyldne last fra andre deler av verden. Duren fra mølla og lossingen ble vi vant til.

Det ble travle år for oss begge. På mølla foregikk det utbygginger og moderniseringer. Dette medførte blant annet mange besøk fra utland og innland av diverse fagfolk med flere. Bestyrerboligen måtte fungere som et slags pensjonat i en viss utstrekning. Det kunne dreie seg om et måltid eller flere, eller fra en natt til et par-tre ukers opphold. Selv om det kunne være hyggelig og interessant, så var det også ganske krevende. I perioder hadde jeg derfor fast hushjelp eller en dyktig hjelp på deltid og etter behov.

Matvaresituasjonen på Vaksdal var stadig lite tilfredstillende. Uventet besøk burde jeg helst ikke få. Fryser hadde vi jo ikke dengang, bortsett fra at vi leiet en boks på Voss (!), senere på Dale. Ikke særlig lettvindt. Kjølenskap kom ikke i huset før høsten 1954, en stor begivenhet! Flere ganger fikk jeg kjøttvarer fra Vestlandske Salslag sendt innover med toget. Eller jeg tok selv en bytur, om nødvendig.

Et av de største besøkene 23/2-1954, av Stortingets landbrukskomité, ble, tross all ståheien, eller kanskje nettopp på grunn av den, en av våre litt kostelige opplevelser. Stort og rikholdig frokostbord var dekket og vi ventet med ferske rundstykker. Så kommer min mann kl. 1/2 8 med beskjed om at natt-toget ville bli 3-4 timer forsinket. Og måltidet for ialt 25 personer litt senere på dagen, med lapskaus, kringle og kaffe, gikk unna på bare en time. Stua ble kafé med lånte bord, stoler, bestikk, tallerker o.s.v. Men gjestene hadde det travelt. De skulle nå et tog til byen. Da mølla i 1959 fikk ny, stor kantine, **Velferden**, ble bestyrerboligens rolle som matstasjon heldigvis betydelig begrenset.

Utsikt frå bestyreboligen.

Utlånt av Frances B. Erstad

Av brevene til mine foreldre framgår det tydelig hvor umåtelig meget utsikten fra bestyreboligen og naturen ellers på Vaksdal betydde for meg.

Vaksdalssangen av Anders Vaksdal, favner det vesentligste, men her er en av mine egne opplevelser. Brev 2/1-1955: "1.nyttårsdag var det ikke klart om morgenen, men da jeg kom ned i stuen, stoppet jeg opp for det usedvanlige synet jeg fikk se gjennom vinduet. Fjorden var blikkstilte og klar som et speil, så alt, snøkledd fjell og li og øya var like tydelige i vannet som over. En merket ikke sjøen. Den var som et dyp nesten, ---. Vakkert var det iallefall."

Et stort prosjekt ved Vaksdal Mølle var byggingen av ny kornsilo. Det foregikk i Parkens umiddelbare nærhet, og etter moderne metoder, som vakte stor interesse. Brev 26/3-1953: "De er snart ferdige med skytingen og det hersker stor travelhet derborte. ---støpingen skal foregå med Roknes glideforskaling. Så hele kolosset på 9 sammenhengende "silorom" i 42 m høyde blir ferdig i løpet av 2-3 uker !" Det tok 17 dager og netter !

I 1959 gikk min mann, etter eget ønske, tilbake til sin opprinnelige stilling som laboratoriesjef. Vi flyttet høyere opp i Parken og inn i en romslig, men likevel mere overkommelig bolig, (en tomannsvilla), enn det igrunnen altfor store huset nedenfor. Dette passet oss absolutt bedre og lå noe lageligere til, med egen koselig hage.

De betydningsfulle 60 åra

7/12-1962 var det stor festivitas på Vaksdal. Veien til Trengereid og verden utenfor ble åpnet med veisjefen og gjester i lang bilkortesje fra Trengereid, med flagging og med hurrarop fra skolebarna, og middag på Velferden.

Begivenhetene var i det hele tatt mange på eller vedrørende Vaksdal i 60-åra. Brev 1/1-1964: "Så er vi da gått over til Vaksdal kommune fra og med idag, og meget skjedde på fallrepet i Bruvik kommune. Mange innvielser har det vært i årets løp. Og den aller siste var bruåpningen ved Stamnes (Straume) over et stridt, lite sund, som skilte en del av kommunen, bl.a. Eksingedalen, fra den øvrige. det skjedde fredag 20/12. Samme dag hadde Bruvik herredstyre sitt siste møte om formiddagen og kl. 1/2 3 fant innvielsen sted. Denne gangen var herredstyremedlemmenes ektefeller invitert med, for første (og siste !) gang. Det var en bitende kald dag, -13°C ved Stamnes. Så det ble en hurtig innvielse. Fylkesmann Mons Lid klippet tråden. Etterpå var det fin middag i Stamnes bedehus, forholdsvis nytt og meget pent. ---Hyggelig var det. God mat og mange taler, blomster- og andre overrekninger."

Med veiåpningene kom også bilismen til Vaksdal, på godt og vondt. Noe av idyllen på Vaksdal, og tryggheten, ble unektelig borte med den.

Utbyggingen av veinettet var selvfølgelig viktig for Vaksdal kommune. Men jeg har også lyst til å nevne noe som vedrørte særlig oss husmødre, nemlig den "stille revolusjonen" i "**Koopens**" melkeomsetning. Da jeg kom til Vaksdal, ble melk og fløte målt opp fra store spann og helt over i våre egne melkespann. Melken befant seg i en stor beholder på baksiden av automatveggen. Neste etappe var melk på flasker. Da kunne det bli tunge tak, særlig for dem med stort melkeforbruk. Selv var jeg heldig å få laget meg en vogn til å trille mine mange melkeflasker og varer i. Men så kom pappkartongene (med H-melk), 1-liters og 2-liters. De var, bokstavelig talt, en lettelse !

Vaksdal hadde mange virksomme lag og sammenslutninger. Jeg kom nokså tidlig med i Vaksdal Husmorlag, som var stiftet i 1934 og tilsluttet Norges Husmorforbund. Utenom jevnlige medlemsmøter, påtok laget seg en lang rekke oppgaver. Bl.a. kan nevnes åpne møter med foredrag eller demonstrasjoner,

husmorferier, studieringer, husmorgymnastikk og, ikke minst, den populære arbeidsstuen for barn om ettermiddagen. I samarbeid med Vaksdal Helselag arbeidet husmorlaget for opprettelse av parktantevirksomhet på stedet. Den ble til virkelighet noen få år før jeg reiste derfra. Jeg fikk også delta aktivt i laget. Det gav meg verdifull erfaring og hyggelige opplevelser.

Våre fem barn begynte, i tur og orden, på skolen, som i 1963 fikk nytt, moderne og større bygg. Språkformen var nynorsk, og for meg var det positivt å kunne bli nokså fortrolig med den i årenes løp.

Jeg tror det var et stort gode for barna å få vokse opp på Vaksdal, i det forholdsvis frie og trygge miljøet der. Kjækt var det også med bestemor og de mange tantene, onklene og søskenbarna. For meg var det et uvurderlig gode.

Forøvrig opplevde jeg bare hyggelig imøtekommenhet på Vaksdal. Forholdene kunne kanskje være vel gjennomsluktige, men det følte ikke som noen vesentlig belastning. Likevel var en større grad av anonymitet noe av det jeg så fram til da vi skulle flytte tilbake til Oslo i 1971. Min mann hadde fått stilling i Statens Kornforretning.

For de yngste barna var det nok en blandet, kanskje til dels negativ opplevelse å flytte fra Vaksdal og vennene der. Jeg var nokså spent på hvordan de ville få det i Tigerstaden.

Etter 20 ganske aktive og opplevelsesrike år var det med et visst vemod, men også med forventninger og litt lettelse at min mann og jeg forlot Vaksdal. Ikke desto mindre tok det sin tid før jeg følte med ordentlig hjemme igjen i Oslo. Men Hordaland med naturen, språket m.m., vil for alltid være min favorittlandsdel, spesielt Vaksdal, selvfølgelig, både stedet og kommunen, (selv om jeg innser fordelene ved Oslo og vet hvor "perlene" er.)

En av sønnene våre dro tidlig tilbake. Og nå er jeg så heldig å ha barnebarn på Vaksdal. Dessuten er slekta der blitt ganske tallrik etterhvert. Så båndene ble aldri brutt.